

ИЖТИМОЙИ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

9 ЖИЛД, 4 СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 9, НОМЕР 4

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

VOLUME 9, ISSUE 4

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
№4 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2026-4>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабилова Умида Фархадовна
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD:

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Шайылдаева Асель Кокоевна
кандидат социологических наук (Кыргызстан)

Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)
Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдуғани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)
Абдулазизов Абдулвоҳид Хабибуллоевич
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

www.tadqiqot.uz решаёт задачи, предусмотренные Стратегией Узбекистана 2030, направленные на развитие науки за счёт внедрения достижений научных исследований учёных и служащих их признанию в международном научном сообществе. Так, каждой статье, опубликованной в журнале, присваивается номер DOI (Crossref). Журналы включены в международные индексные базы данных. Входит в список журналов ВАК Узбекистана.

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Жусубалиев Абдикайым Рысбаевич
кандидат социологических наук, доцент (Кыргызстан)
Алимухамедова Нодира Ядгаровна
доктор философии по философским наукам (Узбекистан)

Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Ахмедова Феруза Медетовна
доктор философии по социологическим наукам (PhD)
(Узбекистан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Аликариёва Аълохон Нуриддиновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Уразалиева Гулшода Бекпұлатовна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қаюмов Қахрамон Нозимжонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Сеитова Зухраҳон Пиржановна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Доспанова Дилара Уракбаевна
кандидат филологических наук, доцент (Узбекистан)
Рахимбаева Дилбархон Абдулхамитовна
кандидат философских наук, доцент (Узбекистан)

Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Якубов Ильдар Харрасович
кандидат политических наук, доцент (Узбекистан)
Абдухалилов Абдулло Абдухамитович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МАҚОЛАДА КЕЛТИРИЛГАН ДАЛИЛЛАРНИНГ ТЎҒРИЛИГИ УЧУН МУАЛЛИФ МАСЪУЛДИР | АВТОР НЕСЕТ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ДОСТОВЕРНОСТЬ ФАКТОВ ИЗЛОЖЕННЫХ В СТАТЬЕ

1. KIRISH SO‘ZI	6
2. Bekturodov Mansur O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY O‘ZGARISHLARNI ANGLASH VA BOSHQARISHDA SOTSIOLOGIYANING O‘RNI.....	8
3. Рахимова Нигина УДИВИТЕЛЬНАЯ ЖЕНЩИНА, САМЫЙ ЛУЧШИЙ ЧЕЛОВЕК, НАСТОЯЩИЙ УЧИТЕЛЬ.....	12
4. Matibaev Toshpo‘lat KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA DEPUTATLIK NAZORATI VA JAMOATCHILIK ISHTIROKINING IJTIMOY MECHANIZMLARI.....	18
5. Латипова Нодира ЗНАНИЕ НЕ УБЫВАЕТ, КОГДА ИМ ДЕЛЯТСЯ: ПРОФЕССОР МАЙЯ ХАБИБОВНА ГАНИЕВА – НАСТАВНИК НАУЧНЫХ ПОКОЛЕНИЙ.....	27
6. Seitov Azamat TRIBAL STRUCTURES AND SOCIAL TRANSFORMATION IN CENTRAL ASIA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF KAZAKH, KARAKALPAK, KYRGYZ, TAJIK AND UZBEK CONTEXTS.....	38
7. Якубов Ильдар РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ФАКТОР ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	46
8. Parmanov Farxod ETNOMADANIY MIGRATSION JARAYONLARNING SOTSIMADANIY XUSUSIYATLARI.....	55
9. Seitova Zuhra JÁMIYETLIK TURMISTÍN TÚRLI TARMAQLARINDA GENDERLIK TEŇLIK MÁSELELERI SHESHILMEWINÍN AQIBETLERI.....	64
10. Abdusalilov Abdullo NOGIRONLIGI BOR SHAXSLARNI TURMUSH SIFATINI BAHOLASHNING IJTIMOY- PSIXOLIGIK JIHATLARI.....	70
11. Kulbekova Nasiba INSON SALOHİYATI VA BARQAROR TARAQQIYOT UYG‘UNLIGI.....	79
12. Хасанова Мавлюда ЧУСТВИТЕЛЬНОСТЬ ДУХОВНОСТИ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ НА ПРИМЕРЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	86
13. Kamalova Khatira JOQARI OQIW ORINLARINDA MAYIPLIGI BOLGAN STUDENTLERDIN INKLYUZIV TALIM ALIWININ SHOLKEMLESTIRIWSHILIK-PEDAGOGIKALIQ SHARAYATLARI....	92

14. Reshetnikov Ivan FAMILY AND THE TRANSMISSION OF TRADITIONS IN THE FESTIVE CULTURE OF UZBEKISTAN.....	101
15. Nurullayeva Umida AHOLINING IJTIMOIIY KAYFIYATINI BAHOLASHDA MIQDORIIY VA SIFATIIY KO'RSATKICHLAR INTEGRATSIYALASHUVINING METODOLOGIK TAHLILI.....	110
16. Navro'zov Oybek TA'LIM, TARBIYA VA MADANIYAT: TARIX VA ZAMONAVIYLIK.....	119
17. Ermatova Gulsanam IJTIMOIIY ISHDA PROFILAKTIKA VA REABILITATSIYA FAOLIYATINING ILMIY ASOSLARI.....	126
18. Abdugaffarova Ozoda UYUSHMAGAN YOSHLARNI IJTIMOIIY FAOLLASHTIRISH MEXANIZMLARI: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR VA XORIJIY TAJRIBA.....	135
19. Buronova Sitora «INSON» IJTIMOIIY XIZMATLAR MARKAZLARIDA PROAKTIV IJTIMOIIY ISHNI TASHKIL ETISHNING INSTITUTSIONAL VA IJTIMOIIY MEXANIZMLARI.....	144
20. Umarova Nargiza YANGI O'ZBEKISTONDA DAVLAT YOSHLAR SIYOSATINING YOSHLAR QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI INSTITUTSIONAL ROLI.....	156
21. Saribaeva N. ZAMONAVIY JAMIYATDA JAMOATCHILIK FIKRI BILAN ISHLASH: DAVLAT VA NODAVLAT TASHKILOTLARI HAMKORLIGI.....	162
22. Mamadaliyeva Nargiza O'ZGARUVCHAN SOTSIOMADANIY MUHITDA SHAXSNING QADRIYAT YO'NALISHLARI VA RUHIY SALOMATLIGI: SOTSIOLOGIK TAHLIL.....	169
23. Niyazova Olga STUDENTLERDIN DENE TARBIYASI HAM SPORT TARAWINDAGI BILIMLENDIRIW PROCESSIN SHOLKEMLESTIRIWDI JETILISTIRIW: SOCIOLOGIYALIQ BASQARIW MODELI.....	175
24. Сеитов Тимур ИНИЦИАТИВНОЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЕ КАК ИНДИКАТОР АРТИКУЛИРОВАННЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ЗАПРОСОВ.....	190
25. Kulbekova Nasiba YANGI O'ZBEKISTONDA INSON SALOHIIYATINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY VA INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI.....	199
26. Buronova Sitora «PROAKTIV IJTIMOIIY ISH» TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUV.....	207
27. Qudratov Shohrux SOTSIOLOGIK ILMIY MAKTABLARNING NOGIRONLAR IJTIMOIIY TA'MINOT TIZIMIGA OID NAZARIY YONDASHUVLARI.....	218

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Buronova Sitora,

UzMU mustaqil tadqiqotchisi

e-mail: sitoraburonova22@gmail.com

«PROAKTIV IJTIMOY ISH» TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUV

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.00000000>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada «proaktiv ijtimoiy ish» tushunchasining mazmun-mohiyati, nazariy asoslari va zamonaviy ijtimoiy ish tizimidagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Unda an'anaviy reaktiv yondashuvdan ijtimoiy muammolarni oldindan aniqlash, ularning kelib chiqishining oldini olish va ehtimoliy xavf guruhlariga barvaqt ijtimoiy yordam ko'rsatishga yo'naltirilgan proaktiv modelga o'tish zarurati asoslangan. Shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning qarashlari umumlashtirilib, proaktiv ijtimoiy ishning asosiy tamoyillari, vazifalari hamda ijtimoiy xizmatlar samaradorligini oshirishdagi o'rni ochib berilgan. Mazkur yondashuvning nazariy-metodologik poydevori, profilaktik yo'nalishi va amaliy imkoniyatlari yoritilib, uning ijtimoiy farovonlikni ta'minlashdagi istiqbollari asoslangan.

Kalit so'zlar: proaktiv ijtimoiy ish, nazariy yondashuv, reaktiv model, ijtimoiy xizmatlar, profilaktika, ijtimoiy himoya, barvaqt aniqlash, ijtimoiy xavf-xatarlar, aholi farovonligi, ijtimoiy siyosat, muammolarni oldini olish, innovatsion ijtimoiy ish.

Буорова Ситора,

Независимый исследователь НУУз

e-mail: sitoraburonova22@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ «ПРОАКТИВНАЯ СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА»

АННОТАЦИЯ

В статье проведён научно-теоретический анализ содержания, сущности и теоретических основ понятия «проактивная социальная работа», а также его значения в современной системе социальной работы. Обоснована необходимость перехода от традиционного реактивного подхода к проактивной модели, ориентированной на раннее выявление социальных проблем, предупреждение их возникновения и своевременное оказание социальной помощи потенциальным группам риска. Обобщены взгляды отечественных и зарубежных учёных, раскрыты основные принципы и задачи проактивной социальной работы, а также её роль в повышении эффективности социальных услуг. Освещены теоретико-методологические основы, профилактическая направленность и практические возможности данного подхода, обоснованы перспективы его применения в обеспечении социального благополучия населения.

Ключевые слова: проактивная социальная работа, теоретический подход, реактивная модель, социальные услуги, профилактика, социальная защита, раннее выявление,

социальные риски, благополучие населения, социальная политика, предупреждение проблем, инновационная социальная работа.

Buronova Sitora,
Independent Researcher
at the NU of Uzbekistan
e-mail: sitoraburonova22@gmail.com

THEORETICAL APPROACH TO THE CONCEPT OF “PROACTIVE SOCIAL WORK”

ABSTRACT

This article provides a scientific and theoretical analysis of the content, essence, and theoretical foundations of the concept of “proactive social work”, as well as its significance in the modern social work system. It substantiates the need to shift from the traditional reactive approach to a proactive model aimed at the early identification of social problems, prevention of their occurrence, and timely provision of social assistance to potential risk groups. The views of national and international scholars are summarized, while the main principles and objectives of proactive social work and its role in improving the effectiveness of social services are highlighted. The theoretical and methodological foundations, preventive orientation, and practical potential of this approach are examined, and prospects for its application in ensuring social well-being are substantiated.

Keywords: proactive social work, theoretical approach, reactive model, social services, prevention, social protection, early detection, social risks, population welfare, social policy, problem prevention, innovative social work.

KIRISH

Ijtimoiy himoya va aholiga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish tizimi global miqyosda tub tarkibiy o'zgarishlarni boshidan kechirmoqda. An'anaviy reaktiv yondashuv, ya'ni muammo yuzaga kelib, fuqaro murojaat qilgandan so'nggina harakatga keluvchi mexanizmlar, zamonaviy ijtimoiy xavf-xatarlar va ehtiyojlarning dinamik xususiyatiga to'liq javob bera olmayapti. Shu sababli, ijtimoiy ish amaliyotida muammolarni oldindan aniqlash, xavflarni baholash va barvaqt aralashuv tamoyillariga asoslangan proaktiv texnologiyalarni joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda.

O'zbekistonda «Inson» ijtimoiy xizmatlar markazlarining tashkil etilishi manzilli ijtimoiy yordam ko'rsatish, mahalla darajasida kompleks ijtimoiy xizmatlarni yo'lga qo'yish hamda aholining ehtiyojmand qatlamlarini qamrab olishda muhim institutsional qadam bo'ldi. Bu jarayonda «proaktiv ijtimoiy ish» tushunchasining mazmunini anglash, uning shakllanish evolyusiyasi va nazariy yondashuvlarini chuqur tahlil qilish amplitudasi keng bo'lgan amaliy islohotlarni ilmiy asoslash uchun xizmat qiladi.

Prezident Sh.M.Mirziyoev “Bizning faoliyatimiz eng muhim konstitutsiyaviy qoidaga – ijtimoiy adolat tamoyilini ta'minlashga qaratilishi shart. Ijtimoiy adolat – bu siyosiy qarashlari, jinsi, millati, tili va diniy e'tiqodidan qat'i nazar, qonun oldida barcha fuqarolarning tengligini ta'minlashdir. Bu – ta'lim, tibbiyot va boshqa sohalaridagi imkoniyatlar tengligidir.

Bu – kafolatlangan mehnat faoliyati erkinligi, mansab lavozimlari bo'yicha ko'tarilib borishdagi imkoniyatlar tengligidir. Eng muhimi, bu – keksa avlod vakillari va ijtimoiy himoyaga muhtoj fuqarolar to'g'risidagi g'amxo'rlikdir. Jamiyatda ijtimoiy adolat tamoyilini qaror toptirish borasidagi asosiy vazifamiz – bu adolatli qonunlar qabul qilishdan iborat” [1. – B.35], - deb ta'kidlagan edilar.

METODOLOGIYA

Proaktiv ijtimoiy ish konsepsiyasi tizimli tahlil, xavflarni xaritalash, raqamli texnologiyalar va keys-menejmentning eng ilg'or usullarini mujassamlashtiradi. Bu yondashuv ijtimoiy xodimdan shunchaki hujjatlarni qabul qiluvchi va ijrochini emas, balki aholining ijtimoiy holatini uzluksiz monitoring qiluvchi, potensial inqiroz holatlarini oldindan tashxis qiluvchi hamda kompleks intervensiya (aralashuv) rejalarini tuzuvchi faol sub'ekt bo'lishni talab etadi.

Proaktivlik tushunchasi psixologik, boshqaruv va ijtimoiy fanlar chorrahasida shakllangan bo'lib, individ yoki tashkilotning tashqi muhit omillari kutilmaganda ta'sir ko'rsatishini kutmasdan, mustaqil ravishda tashabbus ko'rsatishi va kelajakdagi voqealar rivojini nazorat qilishga qaratilgan xatti-harakatlarini anglatadi. Ijtimoiy ish sohasida bu termin deprivatsiya, kambag'allik, ijtimoiy izolyatsiya yoki zo'ravonlik xavfi ostida yashayotgan oilalar va shaxslarni barvaqt aniqlash hamda zarur yordam tizimini avtomatik yoki tashabbuskor tarzda safarbar etish mexanizmini bildiradi.

An'anaviy reaktiv va zamonaviy proaktiv ijtimoiy ish ko'rinishlari o'rtasidagi farqni amaliy ko'rsatkichlar orqali tizimlashtirish mumkin.

An'anaviy reaktiv va zamonaviy proaktiv ijtimoiy ishning o'ziga xos xususiyatlari

1-jadval.

Taqqoslash mezonlari	Reaktiv ijtimoiy ish	Proaktiv ijtimoiy ish
Harakat manbai	Fuqaroning arizasi yoki rasmiy murojaati	Tizimli monitoring, skrining va algoritmik tahlil
Aralashuv vaqti	Inqiroz yuz bergandan so'ng (post-faktum)	Inqirozning oldini olish yoki barvaqt bosqichda
Ijtimoiy xodimning roli	Administrator, xujjat rasmiylashtiruvchi	Keys-menedjer, faollashtiruvchi va fasilitator
Ma'lumotlar manbai	Qog'oz shaklidagi arizalar va ma'lumotnomalar	Integratsiyalashgan raqamli bazalar va geoinformatsion tizimlar
Resurs ajratish	Oqibatlarni bartaraf etishga qaratilgan	Oldini olishga qaratilgan tejamkor va manzilli
Baholash ko'rsatkichlari	Ko'rsatilgan xizmatlar va berilgan yordamlar soni	Inqirozli holatlarning kamayishi va oilalar barqarorligi

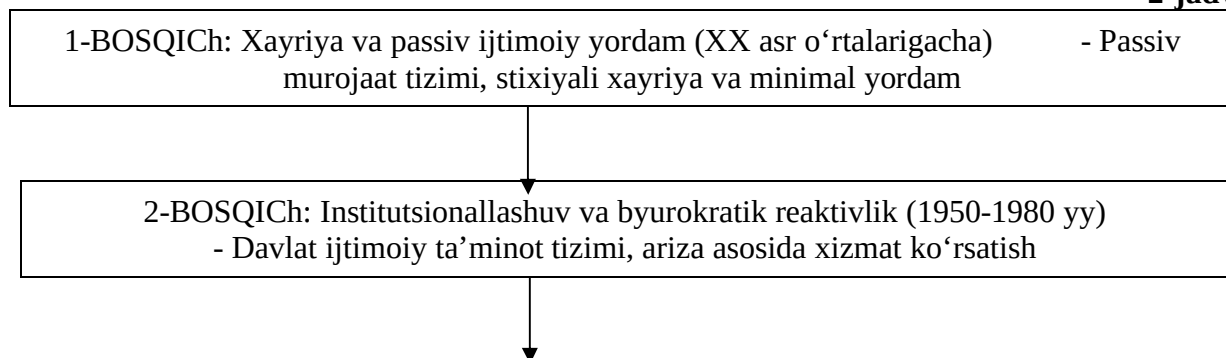
Proaktiv ijtimoiy ishning nazariy-metodologik asoslari bir nechta klassik va zamonaviy konsepsiyalarga tayanadi. Ulardan eng asosiysi Uri Bronfenbrennning Ekologik tizimlar nazariyasi bo'lib, u insonning ijtimoiy farovonligini mikrotizim (oilalar), mezotizim (mahalla, maktab), ekzotizim (ijtimoiy muassasalar, mahalliy boshqaruv) va makrotizim (davlat siyosati, qonunchilik) o'rtasidagi uzluksiz aloqalar kontekstida ko'rib chiqadi. Proaktiv yondashuv ushbu tizimlarning barcha darajalaridagi salbiy o'zgarishlarni erta aniqlash imkonini beradi.

Inqirozli holatlarga barvaqt aralashuv nazariyasi (Crisis Intervention Theory) esa inqiroz vaqtida yoki undan oldin berilgan manzilli yordam keyingi chuqur degradatsiyaning oldini olishini isbotlaydi. Elbert Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi va Amartya Sen hamda Marta Nussbaum tomonidan ishlab chiqilgan «Imkoniyatlar yondashuvi» (Capability Approach) ham proaktivlikning falsafiy-metodologik poydevori hisoblanadi. Sen yondashuviga ko'ra, ijtimoiy ishning maqsadi shunchaki moddiy nafaqa berish emas, balki insonning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish imkoniyatlarini kengaytirish va uni mustaqil hayotga tayyorlashdan iborat.

Proaktiv ijtimoiy ish texnologiyalarining rivojlanish evolyusiyasini shartli ravishda to'rtta asosiy bosqichga bo'lish mumkin.

Proaktiv ijtimoiy ish texnologiyalarining rivojlanish evolyusiyasi.

2-jadval.

3-BOSQICH: Integratsiyalashgan keys-menejment (1990-2010 yy) - Muammolarni kompleks baholash, tarmoqlararo hamkorlik va manzillilik

4-BOSQICH: Raqamlashgan va predikt proaktivlik (2010 yildan keyin)
- Big Data, AI algoritmlari, xavflarni prognozlash, avtomatik xizmatlar

Tarixiy rivojlanishning birinchi bosqichida ijtimoiy yordam asosan xayriya tashkilotlari, diniy jamoalar va ko'ngillilar tomonidan ko'rsatilib, zarur ehtiyojlarni vaqtinchalik qondirishga qaratilgan edi. Ikkinchi bosqichda davlat ijtimoiy himoya tizimlarining shakllanishi byurokratik arizachilik mexanizmini mustahkamladi, biroq bu mexanizm faqat aholi murojaat qilgandan so'ng harakatga kelar edi. Uchinchi bosqichda ijtimoiy xizmatlarni tizimlashtirish, oilani yaxlit ob'ekt sifatida baholash va keys-menejment usullari kirib keldi. Hozirgi to'rtinchi bosqich esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun'iy intellekt va «katta ma'lumotlar» (Big Data) asosida xavflarni avvaldan prognoz qilish hamda xizmatlarni fuqaro arizasisiz proaktiv ko'rsatish davridir.

Prezident Sh.M.Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, «Konstitutsiyaviy islohotlar mamlakatimizni ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy jihatdan yanada rivojlantirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini mustahkamlash, «inson qadri uchun» degan ezgu g'oyani amalga qaror toptirishga qaratilgandir» [2, – B.3].

«Inson» ijtimoiy xizmatlar markazlari faoliyatida proaktivlikni ta'minlash mahalla darajasidagi ijtimoiy xodimlarning amaliy faoliyati bilan bevosita bog'liq. Ijtimoiy xodim mahalladagi xonadonlarni xonadonbay aylanib chiqish, ijtimoiy xavf omillarini baholash va «Ijtimoiy himoya» axborot tizimiga ma'lumotlarni kiritish orqali tizimli skriningni amalga oshiradi.

Skrining jarayonida foydalaniladigan asosiy ko'rsatkichlar va ijtimoiy xavf indikatorlari quyidagilardan iborat:

1. Oilaning iqtisodiy holati - daromad darajasi, barqaror bandlikning yo'qligi, qarzдорlik, surunkali kambag'allik.
2. Demografik va salomatlik omillari - oilada ħkaponligi bo'lgan shaxslarning mavjudligi, surunkali xastaliklar, qaramog'ida keksalar yoki kichik yoshdagi bolalar borligi.
3. Psixosotsial muhit - oiladagi nizolar, spirtli ichimliklar yoki psixoaktiv moddalarni iste'mol qilish holatlari, zo'ravonlik xavfi, deviant xulq-atvor.
4. Uy-joy va maishiy sharoitlar - bazaviy kommunal va sanitariya-gigiena sharoitlarining yo'qligi, xavfli uy-joy.

ASOSIY QISM

Proaktiv yondashuv doirasida ijtimoiy xodim ushbu indikatorlarni baholab, oilani ijtimoiy keys (keys-menejment) sifatida ro'yxatga oladi. Inqirozli yoki ehtiyojmand oila aniqlangach, «Inson» markazi tomonidan kompleks individual rivojlanish yoki ijtimoiy moslashuv rejasi tuziladi.

Amaliyotda proaktiv ijtimoiy ishning ishlash mexanizmini muayyan keys misolida ko'rib chiqish mumkin. Agar an'anaviy tizimda nogironligi bo'lgan farzand tug'ilgan oila tegishli nafaqa va reabilitatsiya xizmatlarini olish uchun turli idoralarga ariza bilan murojaat qilishi va oylab hujjat yig'ishi talab etilgan bo'lsa, «Inson» markazining proaktiv modelida sog'liqni saqlash muassasasidan tizimga kelib tushgan avtomatik xabarnoma asosida ijtimoiy xodim oilaga o'zi tashrif buyuradi.

Ijtimoiy xodim oilaning ehtiyojlarini kompleks baholaydi (ehhtiyojlarni baholash so'rovnomasi orqali), psixologik yordam ko'rsatadi, nafaqa va imtiyozlarni avtomatik ravishda rasmiylashtiradi hamda bolani erta aralashuv va reabilitatsiya dasturlariga yo'naltiradi. Bu jarayonda oilaning ijtimoiy izolyatsiyaga tushib qolishining va inqiroz chuqurlashuvining oldi olinadi.

Proaktivlik texnologiyalarini qo'llashda yagona davlat ijtimoiy axborot tizimlari va ma'lumotlar bazalarining integratsiyasi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Sog'liqni saqlash, bandlik, ta'lim, ichki ishlar, adliya va pensiya jamg'armasi ma'lumotlar bazalarining o'zaro bog'lanishi «ehhtiyojmandlikni kompleks avtomatik baholash» imkonini beradi.

Misol uchun, agar oilada yagona boquvchi ishdan bo'shasa (bandlik bazasi ma'lumoti) va bir vaqtning o'zida oila a'zolaridan birida og'ir kasallik aniqlansa (sog'liqni saqlash bazasi ma'lumoti), avtomatik algoritmi ushbu oilani «ijtimoiy xavf guruhi»ga kiritadi va «Inson» markazi ijtimoiy xodimiga avtomatik vazifa (tashqi manzilli signal) yuboradi. Bunday mexanizmlar ijtimoiy xavf-xatarlarni bartaraf etishda vaqt omili bo'yicha sezilarli ustunlik yaratadi.

Proaktiv ijtimoiy ishning samaradorligini oshirishda aholining turli qatlamlari (nogironligi bor shaxslar, keksalar, zo'ravonlikka uchragan ayollar, ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar) bo'yicha sektorlashtirilgan va differentsiatsiyalashgan yondashuvlardan foydalaniladi. Har bir guruh bo'yicha xavf indikatorlari va proaktiv aralashuv protokollari farq qiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun proaktivlik tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari (TIEK) va reabilitatsiya markazlari bilan uzviy bog'liqlikda amalga oshiriladi. Proaktiv model reabilitatsiya vositalarini (eshitish apparatlari, kreslo-kolyaskalar, protez-ortopediya buyumlari) ehtiyoj paydo bo'lishi bilan avtomatik ravishda yetkazib berish va infratuzilmani to'siqsiz muhitga moslashtirish bo'yicha mahalliy organlarga takliflar kiritishni nazarda tutadi [4].

Keksalar va yolg'iz yashovchi shaxslar uchun proaktiv ijtimoiy ish surunkali xastaliklarni nazorat qilish, kundalik parvarishga bo'lgan ehtiyojni erta aniqlash hamda ijtimoiy vaqtinchalik parvarish (parvarish qiluvchilarga dam berish) xizmatlarini tashkil etishni o'z ichiga oladi. Bu borada «Inson» markazlarining assistentlik va parvarishlash xizmatlari proaktiv tarzda safarbar qilinadi.

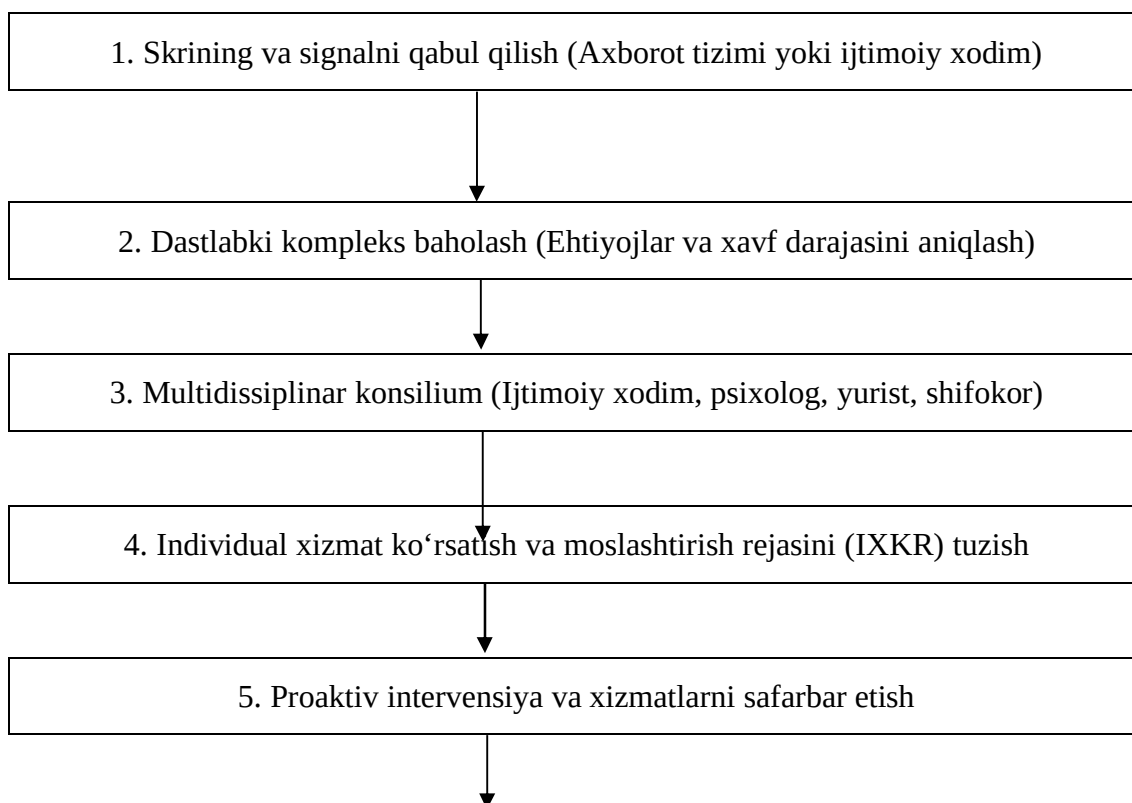
Oila va bolalarni himoya qilish sohasida proaktivlik bolalarning huquqlari va manfaatlari buzilishi, ta'limdan chetda qolish, zo'ravonlik va nazoratsizlik xavfi ostida bo'lgan oilalarni erta tashxislashga qaratiladi [10]. Maktab, mahalla va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi axborot almashinuvi orqali bolaning ruhiy yoki jismoniy ahvolidagi salbiy o'zgarishlar aniqlanib, ijtimoiy xodim, psixolog va yuristdan iborat multidissiplinar jamoa aralashuvi ta'minlanadi.

Amaliy ijtimoiy ishda proaktivlikni amalga oshirish multidissiplinar yondashuvni va tarmoqlararo hamkorlikni talab qiladi. «Inson» markazlari yagona muvofiqlashtiruvchi xab sifatida harakat qilib, sog'liqni saqlash, ta'lim, bandlik, politsiya va nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) resurslarini bitta keys atrofida birlashtiradi.

Multidissiplinar jamoa faoliyatining bosqichlari va proaktiv aralashuv algoritmi quyidagicha ko'rinishga ega:

Multidissiplinar jamoa faoliyatining bosqichlari va proaktiv aralashuv algoritmi.

3-jadval.

6. Monitoring, natijadorlikni baholash va keysni yopish/qayta ko'rish

Multidissiplinar jamoaning sinergik effekti har bir soha mutaxassisining o'z resurslarini muammoni bartaraf etishga qaratishi bilan izohlanadi [8]. Ijtimoiy xodim keys-menedjer sifatida jarayonni boshqaradi, psixolog oiladagi ichki muhitni sog'lomlashtiradi, bandlik mutaxassisi mehnatga layoqatli a'zolari ishga joylashtiradi yoki qayta o'qitadi, shifokor tibbiy rehabilitatsiyani ta'minlaydi.

Proaktiv ijtimoiy ishning amaliy joriy etilishida iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni baholash muhim ahamiyatga ega. Reaktiv model davlat byudjeti uchun qimmatga tushadi, chunki chuqurlashgan inqirozni bartaraf etish (masalan, bolani internat muassasasiga joylashtirish, og'ir xastaliklarni statsionar davolash, zo'ravonlik oqibatlarini bartaraf etish) erta oldini olish chora-tadbirlaridan bir necha baravar ko'proq resurs talab qiladi.

Iqtisodiy samaradorlik «investitsiyalarning ijtimoiy qaytishi» (Social Return on Investment - SROI) metodologiyasi orqali baholanadi. Proaktiv ijtimoiy xizmatlarga yo'naltirilgan har bir birlik mablag' kelajakda davlatning ijtimoiy nafaqalar, institutsional muassasalarni saqlash va huquqbuzarliklar oqibatlarini bartaraf etish xarajatlarini bir necha barobar kamaytiradi.

Proaktiv ijtimoiy ish texnologiyalarini takomillashtirish jarayonida muayyan amaliy va metodologik muammolar ham yuzaga keladi. Ularga quyidagilar kiradi:

1. Ma'lumotlarning aniqligi va maxfiyligi - raqamli tizimlarda oilalar haqidagi shaxsiy ma'lumotlarni to'plash va qayta ishlashda kiberxavfsizlik va shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash.
2. Algoritmik xatoliklar - axborot tizimlarida ijtimoiy xavfni baholash algoritmlarining mukammal emasligi natijasida chinakam ehtiyojmandlarning chetda qolishi yoki soxta signallarning paydo bo'lishi.
3. Kadrlar salohiyati - mahalla darajasidagi ijtimoiy xodimlarning proaktiv keys-menejment, xavflarni baholash va psixosotsial intervensiya usullari bo'yicha malakasi va kompetensiyasi darajasi.
4. Resurslarning yetarliligi - proaktiv aniqlangan ehtiyojlarni qondirish uchun mahalliy darajada ijtimoiy xizmatlar va resurs manbalarining mavjudligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun «Inson» ijtimoiy xizmatlar markazlari xodimlarini uzluksiz o'qitish, raqamli algoritmlarni domiy ravishda validatsiya va kalibrovka qilish hamda ijtimoiy xizmatlar bozorini (NNT va xususiy sektorni jalb qilish orqali) rivojlantirish talab etiladi.

Proaktiv ijtimoiy ish modelining milliy amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etilishi xalqaro tajribani qiyosiy tahlil qilishni talab etadi. Skandinaviya mamlakatlari (Shvesiya, Finlyandiya) va Buyuk Britaniya tajribasida proaktivlik aholini yalpi ijtimoiy muhofaza qilish va sifatli barvaqt aralashuv xizmatlari orqali amalga oshiriladi. Bu mamlakatlarda «erta bolalikni qo'llab-quvvatlash», «oilalarni mustahkamlash» va «aktiv qarish» dasturlari orqali inqirozlar yuzaga kelishining oldi olinadi.

O'zbekiston sharoitida proaktivlikning o'ziga xos modeli shakllanmoqda, unda sharqona mahalla instituti va zamonaviy raqamli texnologiyalar uyg'unlashtirilgan. Mahalladagi ijtimoiy xodim instituti aholiga eng yaqin va shaffof bo'g'in sifatida xizmat qiladi, bu esa ijtimoiy xavflarni bevosita mahalliy kontekstda aniqlash va tezkor bartaraf etish imkonini beradi [4].

Proaktiv ijtimoiy ish texnologiyalarining rivojlanishi shuningdek ijtimoiy siyosatning umumiy konsepsiyasini o'zgartirishni nazarda tutadi. Paternalistik davlat modelidan (davlat hamma narsani ta'minlaydi) faollashtiruvchi va imkoniyatlarni kengaytiruvchi modelga o'tish amalga oshiriladi. Bunda ijtimoiy xizmatlar insonning qaramligini oshirishga emas, balki uning ijtimoiy va iqtisodiy mustaqilligini tiklashga qaratiladi.

Amaliyotda bu tamoyil «mehnatga layoqatli ehtiyojmandlarni faollashtirish» orqali namoyon bo'ladi. Ijtimoiy xodim proaktiv ravishda oilaning mehnat va tadbirkorlik salohiyatini baholaydi, qayta o'qitish, kasb-hunarga yo'naltirish va subsidiyalar berish dasturlarini safarbar etadi. Natijada,

oila kambag'allik va ijtimoiy yordamga qaramlik doirasidan mustaqil ravishda chiqib ketish imkoniyatiga ega bo'ladi.

«Inson» markazlarida proaktivlik texnologiyalarini yanada takomillashtirish uchun kompleks yondashuvni davom ettirish, axborot tizimlarining tahliliy imkoniyatlarini kengaytirish va ijtimoiy ish xodimlarining kasbiy kompetensiyalarini tizimli oshirib borish zaruriy shart hisoblanadi.

Ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish amaliyotida proaktivlik darajasi to'g'ridan-to'g'ri qo'llanilayotgan diagnostika usullari va axborot-tahliliy vositalarning mukammalligiga bog'liq. Inqirozli holatlarni barvaqt aniqlash jarayoni bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bir necha bosqichli kompleks tashxislashni talab etadi. Bunda analog usullar va raqamli texnologiyalarning sintezi yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Mahalla darajasida o'tkaziladigan tizimli skrining va xonadonbay o'rganish jarayonida foydalaniladigan asosiy tashxis vositalari bir nechta funksional blokka bo'linadi. Har bir blok oila yoki shaxs hayotining muayyan sohasidagi potensial va real xavf-xatarlarni baholashga qaratilgan.

1-rasm. Proaktiv tashxis va skrining bloklari.

Iqtisodiy-maishiy baholash bloklari orqali oilaning moliyaviy barqarorligi va bazaviy yashash sharoitlari o'rganiladi. Bunda faqat rasmiy daromadlar emas, balki oilaning norasmiy daromad manbalari, natural ko'rinishdagi daromadlari va majburiy xarajatlari o'rtasidagi mutanosiblik baholanadi. Moliyaviy deprivatsiya darajasini aniqlashda oilaning zarur oziq-ovqat, dori-darmon va ta'lim xarajatlarini qoplash imkoniyati tahlil qilinadi.

Psixosotsial va xavf omillari bloklarida oila ichidagi munosabatlar, psixologik klimat, suiste'molchilik holatlari va ijtimoiy degradatsiya belgilari tashxis qilinadi. Ijtimoiy xodim muloqot va kuzatuv usullari vositasida oiladagi ayollar va bolalarga nisbatan ruhiy yoki jismoniy zo'ravonlik xavfi borligini, ota-onalarning o'z majburiyatlarini bajarishdan bo'yin tovlashi yoki loqaydligini aniqlaydi.

Funksional va salomatlik bloklarida shaxsning mustaqil hayot kechirish va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish qobiliyati (Barthel Index va IADL shkalalari kabi xalqaro standartlar asosida) baholanadi.

Bu usul ayniqsa keksalar va nogironligi bo'lgan shaxslarning individual parvarishga va yordamchi vositalarga bo'lgan real ehtiyojini oldindan aniqlash imkonini beradi.

Proaktiv ijtimoiy ish texnologiyalari doirasida aniqlangan ma'lumotlar integratsiyalashgan axborot tizimlariga kiritilib, xavf darajasi bo'yicha oilalarni segmentatsiya qilish amalga oshiriladi.

Proaktiv ijtimoiy ish texnologiyalari doirasida aniqlangan xavf darajasi bo'yicha oilalarni segmentatsiya qilish amaliyoti

4-jadval.

Xavf darajasi (Kategoriya)	Xavf indikatorlari mazmuni	Proaktiv aralashuv va monitoring rejimi
Past xavf (Yashil zona)	Oila barqaror, bazaviy ehtiyojlar qondirilgan, vaqtinchalik moliyaviy yoki maishiy qiyinchiliklar mavjud.	6 oyda 1 marotaba masofaviy yoki profilaktik monitoring, axborot ko'magi.
Ortacha xavf (Sariq zona)	Barqaror bandlikning yo'qligi, surunkali xastalik, bolalar ta'limidagi uzilishlar, oilaviy nizolar.	Oylik keys-monitoring, bandlik va sog'liqni saqlash xizmatlarini safarbar etish.
Yuqori xavf (Qizil zona)	Zo'ravonlik xavfi, o'ta og'ir moliyaviy inqiroz, qaramoqsiz qolgan bolalar, og'ir nogironlik va surunkali ichkilikbozlik.	Haftalik/kunlik proaktiv intervensiya, multidissiplinar jamoaning bevosita aralashuvi.

Xavf darajasini aniqlash va segmentatsiya qilish «Inson» markazlariga mavjud resurslarni to'g'ri va manzilli taqsimlash imkonini beradi. Yuqori xavf guruhiga tushgan oilalar bo'yicha zudlik bilan individual keys ochiladi va keys-menejment bosqichlari ishga tushiriladi.

Keys-menejment usuli proaktiv ijtimoiy ishning markaziy amaliy mexanizmi hisoblanadi [6]. Bu jarayon shunchaki muammoni qayd etish emas, balki oilani to'liq oyoqqa turg'azish va ijtimoiy moslashtirish bo'yicha tizimli harakatlar zanjirini tashkil etadi.

Proaktiv keys-menejment modelida ijtimoiy xodim (keys-menedjer) oila bilan birgalikda «Individual ijtimoiy rivojlanish rejasi»ni ishlab chiqadi. Ushbu rejada har bir tomonning (ijtimoiy xodim, oila a'zolari, tegishli davlat va nodavlat tashkilotlari) majburiyatlari, ijro muddatlari va kutilayotgan konkret natijalar aks etadi.

Individual rejani amalga oshirishda proaktivlik resurslarni «ikki tomonlama safarbar etish» prinsipiga asoslanadi. Birinchi tomondan, davlat va jamiyat resurslari (nafaqalar, subsidiyalari, reabilitatsiya, psixologik treninglar, kasbiy o'qitish) yo'naltiriladi. Ikkinchi tomondan, oilaning ichki resurslari va yashirin salohiyati (mehnatga layoqatliligi, oilaviy hunarmandchilik, qarindoshlik va mahalla qo'llab-quvvatlovi) faollashtiriladi [7].

Ijtimoiy xizmatlarni ko'rsatishda raqamli texnologiyalarning proaktiv mexanizmini muayyan funksional algoritm orqali ko'rib chiqish mumkin.

Davlat organlari va tashkilotlarining ma'lumotlar bazalari o'rtasidagi vedomstvolararo elektron hamkorlik platformasi (situatsion markazlar va Big Data tahlili) orqali ehtiyojmandlik holati yuzaga kelishi bilanoq tizim proaktiv signalizatsiya beradi.

Idoralarlararo axborot integratsiyasi va proaktiv keys shakllanish bosqichlari

5-jadval.

Bosqich va manba	Davlat organi va ma'lumot turi	Avtomatik signal va tizimdagi jarayon	«Inson» markazi va ijtimoiy xodimning amaliy harakatlari
1-bosqich: Elektron hamkorlik va signal berish	Sog'liqni saqlash vazirligi: Nogironlikning belgilanishi, og'ir va surunkali xastalik tashxisi qo'yilishi.	Axborot tizimida oilaning ijtimoiy zaiflik darajasi avtomatik ravishda qayta baholanadi.	«Ijtimoiy himoya» axborot tizimi orqali tegishli mahalla bo'yicha mas'ul ijtimoiy xodimga avtomatik ravishda proaktiv topshiriq (Task) shakllanadi.

	Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi: Rasmiy ishsiz sifatida ro'yxatga olinish yoki mehnat shartnomasining bekor qilinishi.	Tizim tomonidan oilaning iqtisodiy xavf omili avtomatik ravishda qayd etiladi.	Ijtimoiy xodim tizimdan proaktiv vazifani qabul qilib oladi va keys hujjatlarini dastlabki to'ldirishni boshlaydi.
	Adliya vazirligi (FHDYo): Oilada boquvchining vafot etishi yoki nikohning bekor qilinishi.	Avtomatik tarzda oilaning demografik va ijtimoiy-iqtisodiy holati xavf guruhiga o'tkaziladi.	Ijtimoiy xodim oilaning yashash manzili bo'yicha xonadonbay tashrifni rejalashtiradi.
	Ichki ishlar vazirligi: Tazyiq va zo'ravonlikdan himoya orderi berilishi, nazoratsiz qolgan bolalar yoki deviant xulq-atvor aniqlanishi.	Ijtimoiy xavfning yuqori darajasi (qizil zona) bo'yicha shoshilinch signal shakllanadi.	Ijtimoiy xodim 24-48 soat ichida xonadonga tashrif buyuradi, dastlabki ehtiyojlarni kompleks baholaydi va keys-menejment jarayonini ishga tushiradi.
2-bosqich: Avtomatik keys shakllanishi	«Ijtimoiy himoya» yagona axborot tizimi: Turli vedomstvolardan kelib tushgan ma'lumotlarni Big Data va algoritmlar orqali umumlashtirish.	Kelib tushgan ma'lumotlar asosida fuqaro yoki oila bo'yicha raqamli «Ijtimoiy keys» avtomatik ravishda ochiladi.	Kompyuter va mobil ilova orqali ochilgan keysning dastlabki profili hamda ko'rsatilishi lozim bo'lgan bazaviy xizmatlar ro'yxati ko'rinadi.
3-bosqich: Proaktiv vazifa berish	«Inson» ijtimoiy xizmatlar markazining raqamli boshqaruv moduli: Vazifani mahalladagi ijtimoiy xodimga avtomatik biriktirish.	Ijtimoiy xodimning plansheti va shaxsiy kabinetiga bajarilishi majburiy bo'lgan taym-autli vazifa kelib tushadi.	Ijtimoiy xodim vazifani qabul qilib, oila a'zolari bilan bog'lanadi va muloqot vaqtini kelishib oladi.
4-bosqich: Amaliy intervensiya	Mahalladagi ijtimoiy xodim va multidissiplinar jamoa: Xonadonga tashrif buyurish va joyida kompleks baholash.	Tizimda xonadonga qilingan tashrif natijalari, baholash akti va ishlab chiqilgan Individual qayta tiklash rejasi qayd etiladi.	Ijtimoiy xodim joyida psixologik, xuquqiy va moddiy ko'mak, reabilitatsiya vositalari, bandlik va sog'liqni saqlash xizmatlarini avtomatik rasmiylashtirib, ijrosini nazorat qiladi.

Informatsion tizimlarning ushbu tarzda integratsiyalashuvi ijtimoiy yordam berishdagi byurokratik to'siqlarni va qog'ozbozlikni tubdan qisqartiradi. Fuqaro ijtimoiy yordam yoki xizmat olish uchun turli idoralardan ma'lumotnoma yig'ish majburiyatidan ozod etiladi. Xizmatlar proaktiv shaklda - murojaat talab etilmagan holda (avtomatik yoki ijtimoiy xodimning tashrifi orqali) ko'rsatiladi.

Amaliy ijtimoiy ishda proaktiv yondashuvning muhim yo'nalishlaridan biri - bu oilalarni inqirozdan so'ng qayta tiklash emas, balki inqiroz oldi bosqichida oldini olish (prevensiya) hisoblanadi [9]. Preventiv ijtimoiy ish uch darajada amalga oshiriladi:

1. Birinchi darajali prevensiya: Aholining keng qatlamlari orasida ijtimoiy xavf-xatarlarning oldini olishga qaratilgan umumiy chora-tadbirlar (sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, kasbga yo'naltirish).

2. Ikkinchi darajali prevensiya: Xavf guruhiga kiruvchi oilalar va shaxslar (xavf omillari mavjud, lekin inqiroz hali yuz bermagan) bilan manzilli ishlash, psixologik va ijtimoiy ko'mak berish.

3. Uchinchi darajali prevensiya: Inqirozni boshdan kechirgan oilalarda qaytalanish (residiv) va degradatsiyaning oldini olish, ijtimoiy moslashuvni mustahkamlash.

Proaktiv va preventiv xizmatlarni rivojlantirishda «Inson» markazlari qoshida tashkil etiladigan kunduzgi qatnash markazlari, erta aralashuv xizmatlari va psixologik maslahatxonalar muhim o'rin tutadi. Ushbu infratuzilma ob'ektlari ijtimoiy xavf omillari barvaqt aniqlangan oilalarga yashash joyining o'zida tezkor va kompleks yordam ko'rsatish imkoniyatini yaratadi.

Ijtimoiy xodimlarning proaktivlik kompetensiyasini shakllantirish va oshirish ham tizimli amaliy vazifalardan biridir. Proaktiv ijtimoiy ish xodimdan yuqori darajadagi empatiya, muloqot ko'nikmalari, keys-menejment metodologiyasini mukammal bilish, xavflarni xaritalash va ma'lumotlar bilan ishlash ko'nikmalarini talab qiladi. Shu munosabat bilan ijtimoiy ishchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish dasturlariga proaktiv texnologiyalar, raqamli savodxonlik va superviziya modullarini kiritish dolzarb hisoblanadi.

Superviziya va interviziya tizimini joriy etish ijtimoiy xodimlarning psixologik tugash (burnout) sindromining oldini oladi va murakkab keyslarni proaktiv hal etishda kasbiy ko'mak beradi. Tantanali va murakkab ijtimoiy keyslarni jamoaviy tahlil qilish usullari ijtimoiy xizmat ko'rsatishning sifat va samaradorligini domiy ravishda oshirib boradi.

XULOSA

«Inson» ijtimoiy xizmatlar markazlari faoliyatida proaktiv ijtimoiy ish texnologiyalarini joriy etish va takomillashtirishning nazariy-metodologik hamda amaliy asoslarini tahlil qilish quyidagi umumlashgan xulosalarga kelish imkonini beradi:

Birinchiidan, proaktiv ijtimoiy ish an'anaviy reaktiv (murojaat va arizaga asoslangan) modeldan tubdan farq qilib, ijtimoiy xavf-xatarlar va ehtiyojlarni erta bosqichda aniqlash, kompleks tashxislash hamda inqirozli holatlar yuzaga kelishining oldini olishga qaratilgan faol va tashabbuskor faoliyat shaklidir. Ushbu yondashuv ekologik tizimlar, inqirozli holatlarga barvaqt aralashuv hamda imkoniyatlar yondashuvi kabi zamonaviy konsepsiyalarga tayanadi.

Ikkinchidan, «Inson» markazlari faoliyatida proaktivlikni ta'minlash mahalla darajasidagi ijtimoiy xodimlarning tizimli xonadonbay aylanib chiqishi, skrining usullari va ijtimoiy xavf indikatorlari (iqtisodiy, psixosotsial, funksional) asosida amalga oshiriladi. Oilalarni xavf darajasi bo'yicha segmentatsiya qilish (yashil, sariq, qizil zonalar) mavjud resurslarni manzilli va oqilona taqsimlash imkonini beradi.

Uchinchiidan, proaktiv ijtimoiy ishning amaliy negizini kompleks keys-menejment usuli va vedomstvolararo raqamli integratsiya tashkil etadi. Sog'liqni saqlash, bandlik, ichki ishlar, adliya kabi idoralarning ma'lumotlar bazalari «Ijtimoiy himoya» yagona axborot tizimi bilan bog'lanishi natijasida avtomatik signallar shakllanadi va ijtimoiy xodimga proaktiv vazifalar yuklatiladi. Bu esa byurokratik to'siqlarni bartaraf etib, xizmatlarni ariza talab qilinmagan holda, tezkor taqdim etish mexanizmini yaratadi.

To'rtinchidan, proaktiv yondashuv davlat byudjeti resurslarini tejash va ijtimoiy investitsiyalarning qaytishi (SROI) nuqtai nazaridan yuqori iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, tizimni yanada takomillashtirish algoritmik aniqlikni oshirish, shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligini ta'minlash va ijtimoiy xodimlarning kasbiy kompetensiyalari hamda psixologik mustahkamligini (superviziya orqali) domiy oshirib borishni talab etadi.

Adabiyotlar/ Литература/ References:

1. Mirziyoev Sh.M. 2-tom. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. M 54. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2018. – B. 35.
2. Mirziyoev Sh.M. 7-tom. Xalqchil islohotlar xalqimiz manfaatlariga xizmat qiladi. M 54 – Toshkent: “Ozbekiston” nashriyoti, 2023. – B. 3.
3. Mipziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston spategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 28-sentyabrdagi “Aholiga ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko‘rsatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-319-sonli qarori.
5. Конт О. Курс положительной философии в 6 томах. - С.-Петербург, 1900: 1-6 том.
6. Конт О. Дух позитивной философии: Слово о положительном мышлении. Пер. с фр. - Изд. 2-е. - М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. - 80 с.
7. Спенсер Г. Социальная статика: Изложение социальных законов, обуславливающих счастье человечества = Social Statics (1851). -Санкт-Петербург, 1872. - 471 с.
8. Lin, N. (2002). Social Capital. Cambridge University Press.
9. Latipova N.M., Umurzoqova R.A. «O‘zbekiston yoshlariga jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlarning ta’siri»- Iqtisod va ta’lim. – Toshkent: 2006. №3 – B.24-28.
10. Ubaydullaeva R.A., Atamirzaev A.B. O‘zbekiston yoshlari: ijtimoiy qiyofa. – Toshkent: «Ijtimoiy fikr», O‘zR FA Iqtisod instituti, 2008.

ИЖТИМОЙИ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадқиқот город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000